folklor/edebiyat, cilt:21, sayı:84, 2015/4

VIRGINIA WOOLF'UN "ORLANDO"SUNDA CİNSİYET DÖNÜŞÜMÜ

Fulya Çelik[1]

Toplumlar tarih boyunca yaşam biçimlerini söyleme dönüştürmüş ve söz konusu cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olunca söylemlerini özellikle sembolleştirmişlerdir. Cinsiyet ve cinselliğe ilişkin konular toplumların bilinçaltlarında bir paradigma oluşturmuştur. Cinsellik, cinsel kimlik ve toplumsal cinsiyet kimi zaman -dini ve buyurgan otoritelerin egemen olmadığı dönemlerde- saygıyla karşılanmış ve kutsanmış; kimi zaman ise cinsel anlamda farklılıkların ve sapkınlıkların içselleştirilmesinin engellenmesi adına tepkiyle karşılanmıştır. Ancak, hayatın içerisinde doğal olarak var olan bu gibi durumların edebiyata yansıması kaçınılmaz olmuştur. Bir yazar ya da şair söz konusu durumları estetik boyutuyla ele alarak işlemiştir. Bir erkeğin veya bir kadının cinsel anlamda kendini doğal yollardan gerçekleştirememesi, yasal olanın dışına çıkması kurgusal olanın sunduğu olanaklarla bütünleşerek tüm dünya edebiyatında yer almıştır.

Kendi tercihimiz olmayan fakat doğa tarafından bize zorla kabul ettirilen cinsiyet, insanın cinsel organlarıyla sınırlandırılmış bir varlık olduğu anlayışını barındırmaktadır. Oysa birçok sanatçı ve yazara göre insan, bu şekilde sınırları çizilmiş bir varlık olmanın çok daha ötesinde ve karmaşık bir yapıya sahiptir.

Bu çalışmamızda İngiliz edebiyatı modern çağının öncülerinden Virginia Woolf'un tamamen özgün ve düş gücü ürünü olan *Orlando* adlı eserinin başkahramanının cinsiyet dönüşümü queer kuram aracılığıyla toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden ele alınacaktır.

1 Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karşılaştırmalı Edebiyat Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, fulyacelikfulya@gmail.com.

1. Virginia Woolf'un *Orlando*'sunda Cinsiyet Dönüşümü

Virginia Woolf'un biyografi türünün parodisi olarak kaleme aldığı eseri *Orlando*, edebiyat tarihinin özgün ve ilginç öykülerinden biridir. *Orlando*'nun Woolf'un ağır ve kasvetli iki romanının (Bayan Dalloway ve Deniz Feneri) ardından gelen eğlenceli bir eser olduğu söylenmektedir. Mina Urgan, farklı sosyolojik ve psikolojik değişkenler açısından ele alınan bu eserden şöyle bahsetmektedir:

> Aşağı yukarı iki yüz sayfa tutan bu altı bölümlük kitapta neler olmaz ki! Orlando, daha on altı yaşındayken Kraliçe Elizabeth'in gözüne girer; bir Rus Prensesiyle çılgın bir aşk yaşar; Thames nehrinin üstünde öyle kalın bir buz tabakası oluşur ki, bir buzun üstünde eğlence yerleri ve Orlando ile Rus Prensesinin seviştiği köşkler dikilir; Orlando İstanbul'a elçi gönderilir; bir Çingene dansözle gizlice evlenip, üç oğul sahibi olur; İstanbul'dan Bursa'ya kaçıp, Çingenelerle yaşar bir süre; serüvenci bir denizciyle ikinci bir evlilik yapar, vb. Orlando'nun başından geçen olayların en çarpıcısı, kitabın ilk yarısında erkekken, günlerce süren gizemli bir uykudan sonra, ikinci yarısında kadın oluvermesidir (Urgan, 1997: 133).

Urgan'ın da ifade ettiği üzere, Orlando'nun yaşamış olduğu olayların en çarpıcısı olan cinsiyet dönüşümü çalışmamızın odak noktasını oluşturmaktadır. Amacımız; söz konusu dönüşüm ile karakterin erillik ve dişilik kalıplarında nasıl biçimlendiğine dair eleştirel bir bakış açısıyla androjenlik olgusuna açıklık getirmeye çalışarak, karakterin bu olayın öncesinde ve sonrasında cinsiyetiyle bütünleşen ya da bütünleş(e)meyen tavırlarını ilgili yorumlarla ortaya koymaktır.

Androjenlik olgusunun yazınsal kurgusu olarak nitelendirilebilecek bu eserde Orlando'nun hayatı, Elizabeth çağından 1928 yılına kadar geçen üç buçuk yüzyıllık bir süreci kapsamaktadır. Karakter, yaklaşık dört yüz yıl süren yaşamının bir kısmını erkek, bir kısmını ise kadın olarak geçirmektedir.

Woolf, *Orlando* hakkında yazarken, "vahşi", "satirik", "şaka", "eğlence", "kaçamak", ve "fantezi" gibi normalde tasarlanmış yazma edimlerinde hiç kullanmadığı kelimelere tekrar tekrar geri dönmekte ve söz konusu romanının sınırlarını bu kelimelerle çizerek oldukça özgün bir deneyim gerçekleştirmektedir (bkz. Bowlby, 1997: 150). Eser, düşsellikle tarihsel ve toplumsal gerçekliğin iç içe geçtiği bir anlatım tarzı ile okura sunulmakta ve romanın alaysamalı tonu fantastik öğelerle bütünleşerek farklı bir sunum yaratmaktadır. *Orlando*, fantastik cinsiyet dönüşümüne yönelik yapılan alaylı göndermelerle esprili; karakterin uzam değişimleriyle birlikte bir kaçış; İngiliz toplumuna ve kadın-erkek ilişkilerine yönelik değerlendirmeleriyle ise eleştirel bir roman olarak karşımıza çıkmaktadır.

> Kimi eleştirmenlere göre, Orlando, İngiliz edebiyatının geçirdiği dönemleri simgeleyen bir kişidir: Elizabeth Çağında, coşkulu, duygusal ve serüven meraklısıdır; Jacobean Çağda, kasvetli ve ölüme tutkundur; Kraliçe Anne döneminde, neşelidir ve taşlama türüne merak du-

> yar. Sonra romantizm dönemine uyarak, yeniden coşkulu; dağlara, ormanlara, denizlere büyük bir aşk içindedir. Victoria Çağında bir hayli burjuvalaşır; evlenip çoluk çocuk sahibi olmak gereksinimi duyar; son derece tatsız şiirler yazmaya başlar (Urgan, a.g.e.: 137).

Orlando, bütün bu değişimlere ayak uydururken, aslında özünde değişmeden kalabilmenin mücadelesini vermektedir. Her ne kadar hiç yaşlanmayan, yaklaşık dört yüzyıllık İngiliz tarihine tanıklık eden, kraliyet ve sosyetede bir serüvenden diğerine koşan, bazen kadın, bazen ise erkek olarak karşımıza çıkan bir karakteri temsil etse de öz kişiliğini her zaman korumuştur. Sanata, özgür düşünceye ve doğaya karşı her zaman duyarlı olmuştur. Woolf eserinde Orlando'yu şöyle betimlemektedir:

> […] pencereyi açtığı sırada biçimli bacaklar, alımlı beden ve yapılı omuzların tümü armadan süzülen ışığın çeşitli tonlarıyla bezenmişken, Orlando'nun yüzünün yalnızca güneşin kendisi tarafından aydınlatıldığını gözlemleyebilirler […] Yanakları kırmızımsı şeftali tüyüyle kaplıydı; dudaklar üzerindeki tüyler yanaklardakilerden azıcık daha gürdüler. Dudakların kendileri küçüktüler ve enfes badem beyazı dişleri açıkta bırakıyorlardı. Oksu burnu kısa, gergin seyrinde hiçbir şey engellemiyordu. Saçlar koyu, kulaklar ufak ve başa iyice yapışıktılar. Ancak, ne yazık ki bu körpe güzellikler listesi alından ve gözlerden söz etmeden bitirilemezdi. Ne yazık ki insanlar pek ender olarak bunların üçünden yoksun doğarlar; çünkü pencerenin önünde duran Orlando'ya baktığımız an sanki ağızlarına kadar su dolmuş da onları büyütmüş gibi ipiri, ıslak meneşekleri andıran gözleri ve şakakları olan iki çıplak madalyonun arasına sıkışmış mermer bir kubbenin kabartısını andıran bir alnı olduğunu itiraf etmemiz gerekir (Woolf, 2011: 12-13).

Bu tanımlamasıyla yazar, Orlando'yu Antik Yunan'ın güzel oğlanına benzettiği izlenimini vermektedir. Orlando'ya güzel oğlanın tanrısallık ve yıldızlık payını vermiştir (bkz. Paglia, 2004: 126). Orlando, göz kamaştıran ve arzulanır güzelliği ile ilgi odağıdır. Eril geçmiş ile dişi geleceği iç içe geçmiş, on altısında bir ergen olarak karşımızdadır.

"Erdişilik, erkeğin yoğunlaşmasının ve yansıtmasının ilgasıdır" (Paglia, a.g.e.: 35). Feminist bir yazar olan Woolf'un Orlando'su da bu bağlamda erkek egemenliğini yürürlükten kaldırmıştır, ancak o, Antik Yunan'dakinden farklı olarak eril olanın değil, bir dişinin -Kraliçe Elizabeth'in- güzel oğlanıdır. Eril ilkeye karşı kullanılan etkili bir silah olarak eylemsel hayattan çok düşünsel hayata dahil edilmiştir. Orlando, Woolf'un, soylu, şair ve oyun yazarı kahramanıdır.

İngiltere'nin her alanda, özellikle edebiyat alanında en şanslı dönemlerinden biri -*belki de en şanslısı- olan Elizabeth Çağı* (Urgan, 1986: 117)'na denk gelen eserin ilk döneminde Orlando, Kraliçe Elizabeth'in gözdesidir (bkz. Woolf, a.g.e.: 1920). Erkek olduğu sürece dış görünüşü dışında hiçbir androjenlik belirtisi göstermeyen Orlando oldukça çapkın bir erkektir. Hatta bu yüzden kraliçenin gözünden düşmüştür. Yaşadığı iki

büyük aşktan birini Elizabeth Çağı'nda bir Rus prensesi ile; diğerini ise kadın olduktan sonra bir erkekle yaşamıştır.

Kraliçe Elizabeth'in ölümünden sonra tahta geçen Kral I. James'in taç giyme töreni sırasında Orlando, Rus asıllı bir prensese -Maruşa Stanilovska Dagmar Nataşa İlyana Romanoviç'e- aşık olmuş ve Rus prensesi ile yaşadığı şehvetli aşk serüveni sonucunda eril kimliği doruk noktasına ulaşmıştır. Ergenlik döneminden tam anlamıyla çıkıp yetişkinliğe adım atması ile Apollonik olan zarafetin sadeleştirme, basitleştirme ve yoğunlaştırma işlevleriyle donatılmış ince ruhlu ve eğitimli bir beyefendiye dönüşmüştür. Woolf;

> […], Orlando'nun kendisindeki değişim olağanüstüydü. Onun hiç bu kadar canlı olduğu görülmemişti. Bir gecede çocuksu hantallığını üzerinden atıvermişti; bir hanımın odasına masasının üstündeki süslerin yarısını devirmeden giremeyen suratsız bir yeni yetmeden zarafet ve erkeksi nezaketle dolu bir asilzadeye dönüşüvermişti (Woolf, a.g.e: 32).

sözleriyle başkahramanının eril dünyaya yönelik değişimini göstermektedir. Ancak bu yönelim çok uzun sürmemiş, Saşa'nın Orlando'ya ihanet edip ülkesine kaçmasıyla Orlando'nun netlik, düzen, oran ve denge adına sahip olduğu her şey yerini duygusal karmaşa, dengesizlik ve sürekli değişen ruh hallerine bırakmıştır. Bunun sonucunda ise Orlando, yedi gün hiç uyanmamak üzere uykuya dalmıştır. Sanki bir süreliğine ölmüş ve sonra tekrardan canlanmış, yedi gün süren uykusu ile bir tür kişilik dönüşümü yaşamıştır, çünkü Rus prensesinin ihaneti Orlando'nun hayatında kesin bir değişikliğe yol açmıştır.

> "Orlando'nun çeşitli kişilik özelliklerinin garip bir bileşimi olduğu açıktır: Hüzün, üşengeçlik, tutku, yalnızlığa düşkünlük ve ayrıca daha ilk sayfada ölü bir zenci kafasına kılıç salladığı; kesip yerinden koparttığı, yeniden centilmence erişemeyeceği yüksekliğe astığı ve sonra elinde bir kitapla cumbaya çekildiği zaman işaret ettiğimiz mizacın çapraşıklıkları ve incelikler" (Woolf, a.g.e.: 56).

Apollonik ve dionysostik öğeler Orlando'nun kimliğinde bir arada bulunmakta ve çatışmaktadır. Woolf, kadın-erkek dikotomisini farklı cinsiyetler aracılığıyla aktarmak yerine tek bir beden üzerinden yansıtmaya çalışmaktadır. Özetle kadın ve erkek, iyi-kötü, doğa-kültür, yer-gök, akıl-duygu gibi tüm karşıtlıkların yansımasıdır (bkz. Paglia, a.g.e.: 17-52). Bu karşıtlıkların hepsi Orlando'da vücut bulmaktadır. Orlando, kadın-erkek dikotomisindeki dengeyi kendi bünyesinde sağlamaya çalışmaktadır.

Restorasyon döneminde İstanbul'a elçi olarak gönderilmesiyle yeniden erkek doğasının şehvetine kapılan Orlando, elçiliği sırasında oldukça ünlenmiş ve burada birçok aşk serüveni yaşamış, hatta Rosina Peptina adlı bir dansözle resmi nikah kıydığına dair odasında bir belge bulunmuştur.

"Hem erkeklik hem de kadınlığı becerebilen, ikisinin yerlerini değiştirerek bu konularda ezber bozan kişiler queer tanımına bir yerde örnek oluşturabilecek kişilerdir" (Başer, 2012: 95). Yazarken hem erkek hem de kadın olabilen Virginia Woolf'u ve bu

bağlamda yarattığı Orlando karakterini düşündüğümüzde queer tanımının yazarda bilinçli ve bilinçdışı belirlenimlerle ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Woolf, Orlando'nun cinsiyet dönüşümünü de (bkz. Woolf, a.g.e.: 100-103) bu bağlamda son derece bilinçli, ancak kurgusal açıdan hayal gücünün sınırlarını aşmaya yönelik mistik bir şekilde gerçekleşmiştir. Dönüşümün hiçbir bilimsel açıklaması yoktur. Fantastik öğelerle bezenmiş (bkz. Woolf, a.g.e.: 100-103) akıl almaz bir değişim söz konusudur. Yazar, cinsiyet dönüşümünün bedensel anlamda tamamlandığını ise şu sözlerle haber vermektedir:

> "[…] Borazanlar sustu ve Orlando çırılçıplak ayakta duruyordu. Dünya kurulalı beri hiçbir insanoğlu ondan daha çekici görünmemiştir. Bedeninde bir erkeğin gücü ile bir kadının zarafeti bütünleşmişti […] Orlando hiçbir telaş belirtisi göstermeden bir boy aynasında kendini tepeden tırnağa süzdü […] Orlando kadın olmuştu; bunu yadsımak olanaksız. Ancak başka her bakımdan eskiden ne idiyse o. Cinsiyet değişimi geleceği değiştirse de kimliğini hiç değiştirmemişti. Erkek ve kadın Orlando'ların yüzleri, portrelerinin de kanıtladığı gibi hemen tümüyle aynıydı. Erkeğin belleği […] yani kadın Orlando'nun belleği hiçbir engelle karşılaşmaksızın geçmiş yaşamının tüm olaylarının ta en başına kadar uzanabiliyordu […] bizim için basit gerçeği söylemek yeterli: Otuzuna kadar Orlando erkekti; bu yaşta kadın oldu ve o gün bugündür de öyle" (Woolf, 2011: 103-104).

Eserin başkahramanının ansızın cinsiyet değiştirmesi yazar tarafından gerçekleştirilen bilinçli bir eylemdir. Woolf, kadınlar ve erkekler arasındaki fizyolojik yapı farklılığının ötesinde cinsler arasında psikolojik açıdan her zaman birinden bir diğerine salınım olduğunu düşünmektedir. *"Androjenlik, yani bir insanın hem kadın hem erkek olması, tam bir insan olabilmesi için şarttır Virginia Woolf'a bakılacak olursa"* (Urgan, 1997: 134). Hem erkeksi hem de kadınsı özellikleri bünyesinde barındıran Orlando, yazarın, gerçekleştirdiği cinsel dönüşüm ile bu kez farklı bir bedende hayat bulmuştur.

Heather Love, "Transgender Kurmaca ve Politika" adlı makalesinde *"Orlando'nun değişimi, birçok transgender anlatıda temsil edilen diğer dönüşümlere -yavaş, zor, genelde fiziksel açıdan acı verici- pek benzemiyor. […] Orlando'nun cinsiyet geçişi romanın odağı değil, Woolf'un lezbiyen arzusu ve revizyonist feminist İngiltere tarihi hakkında yazmasını sağlayan bir araçtır"* (Love, 2011: 204) yorumunda bulunmaktadır ki; bu düşüncesinde bir bakıma haklıdır, çünkü yazar, Orlando'nun, cinsiyet dönüşümünün biyolojik ve fizyolojik özellikleriyle değil; psikolojik açıdan ruhunda gerçekleşen bir değişim olarak algılamasını istemiştir. Toplumsal cinsiyet problematiğine bakış açısını yarattığı özgün karakter üzerinden şekillendiren yazar, başkahramanının geçirdiği değişime hiç şaşırmamasının nedenini erkekken ne ise kadınken de aynı şey olduğuna inanmasına bağlamaktadır. Bir okur olarak, bu dönüşümü daha iyi anlayabilmek adına tekrar Heather Love'ye dönecek olursak, onun *"Fantastik toplumsal cinsiyet dönüşümlerinin Batı edebiyatında uzun bir tarihi vardır. 20. yüzyılda Virginia Woolf'un kurmaca kahramanı Orlando'nun erkekten kadına dönüşmesinden daha meşhuru belki de yok"*

(Love, a.g.m.: 203) ifadesini dile getirmek bu bağlamda yerinde ve doğru bir anımsatma olacaktır.

Kadın-erkek dikotomisinin "anima" ve "animus" arketipleri olarak karşımıza çıktığı Jung psikolojisinde:

> Her erkek, içinde, o ya da bu kadına ait olmayan sonsuz bir kadın imgesi taşır. Bu imge özünde bilinçdışıdır ve erkeğin organik sistemindeki asıl kadın biçiminin, yani bir arketipin, kalıtımsal bir ögesidir. Bu asıl resim, kadınlığın tüm atasal deneyimlerinin ve o güne dek kadınlığın bıraktığı izlerin bir birikiminden oluşur. […] Kadının entegre edeceği ruh-imgesi ("animus") ise erildir; Jung'un erkek için söyledikleri, *mutatis mutandis* kadın için de geçerlidir. Cinsiyetin ayırdığını/ayrıştırdığını ve karşı cinse yansıttığını, *birleşme/bütünleşme süreci* birleştirir, bütünleştirir (Jung, 2013: 13-14).

Bir erkeğin bilinçdışı, bütünleyici bir dişi öğeyi, bir kadının bilinçdışı ise bütünleyici bir erkek öğeyi barındırmaktadır. Anima erkek bilinçdışındaki kadın arketipi iken, animus kadın bilinçdışındaki erkeğin simgesidir. Kadında erkek benliğini temsil eden animus geri planda iken; erkekte ise kadın kimliğini taşıyan anima bastırılmıştır. Aslında Woolf'un da dediği gibi herkes, tam bir insan olabilmek için benliğinde iki cinsiyet taşımaktadır. Benliğimizi oluşturan cinsiyet sadece baskın olan yönümüzü göstermektedir. Erkekler kadınsı davranışı; kadınlar ise erkeğe ait özellikleri bedenlerinde bastırılmış olarak barındırmaktadırlar. Woolf, eserinde her iki cinse de dayatılan egemen cinsiyet tanımlarından kurtulmanın ve özgürce ilişki kurmanın yollarını aramaktadır. Ancak feminist dinbilimci Goldenberg'in de savunduğu gibi erkek arketipi (animus) ve bunun erkeklerdeki koşutu olan kadın arketipi (anima) son derece bulanık, soyut ve zihinleri karıştıran kavramlardır (bkz. Goldenberg, 1979: 60). Orlando'nun da bu karmaşıklığı sıkça yaşadığı görülmektedir.

Kadın olduktan sonra cinsel kimlik bölünmelerini sıklıkla yaşayan Orlando, Türkiye serüveninin ardından Çingeneleri terk edip yeniden İngiltere'ye dönerken gerçekleştirdiği gemi yolculuğunda kadın ve erkek olmanın avantaj ve dezavantajlarını karşılaştırarak bulanan zihnini berraklaştırmaya çalışmaktadır:

> "Tanrım", diye düşündü hoplayan yüreği durulduğunda, tentenin altında uzun uzun gerinerek, "bu, gerçekten pek hoş ve rahat bir yaşam tarzı. Ama," diye sürdürdü, bacaklarını silkeleyerek, "insanın topuklarına kadar dolanan bu etekler pek feci. Yine de (çiçekli mat ipek) bir harika. Kendi cildim (elini dizine koydu) gözüme hiç bu kadar hoş görünmemişti doğrusu. Yine de bu tür giysilerle gemiden atlayıp yüzebilir miydim? Hayır. Demek bir denizcinin koruması altına girmem gerekecek. Buna bir itirazım var mı? Var mı?" diye kendi kendine sordu, pürüzsüz düşünce yumağında ilk düğümle karşılaşarak […] Yüzlerce yıl önce Saşa'yı ilk gördüğünde duyduğu anlatılmaz hazzı andırıyordu bu. Daha zevkli olan hangisi? Erke-

ğinki mi, kadınınki mi? Yoksa ikisi de eşit mi? (Woolf, a.g.e.: 116)

Sadece bedeninde görülen değişikliğin kişiliğine de sirayet etmeye başlamasıyla Orlando kendisini kadınlık içgüdülerine kaptırmıştır. *"Kendi cinsiyetini benimsemek, kendi cinsiyetiyle övünmek, erkeklerde de, kadınlarda da düpedüz çılgınlıktan başka bir şey değildir Virginia Woolf'a bakılacak olursa"* (Urgan, a.g.e.: 147) ama Orlando, otuzundan sonra edinmiş olduğu bu yeni cinsel kimliğini, kadınlığını anlamak için kendi kendine çeşitli sorular sormakta ve ömrü boyunca dişiliği deneyimleyen kadınlara tuhaf gelebilecek uslamlamalara başvurmaktadır. Orlando, bazen erkek kimliği ve içgüdüsü ile tavırlarına yön vermeye çalışsa da çok geçmeden kadın olduğunu hatırlayarak ve kadın olmanın getirdiği duygusallığı ön plana çıkararak karşılaştığı durumlara kadınsı tepkiler vermeye çalışmaktadır.

Evine döndüğünde herkes onu normal, eski tanıdıkları Orlando gibi karşılamıştır. Farklılık kimseyi kuşkulandırmış ya da rahatsız etmiş değildir. Kendisini İngiltere'den kaçıran Arşidüşes Harriet Griselda ile yine karşılaşmış, ancak bu kez farklı kimliklerde; biri diğerinin daha önce sahip olduğu cinsel kimliğe bürünmüştür (bkz. Woolf, a.g.e.: 134). Kısacası, eserde görülen androjenlik olgusu sadece Orlando'ya özgü bir durum değildir.

Kadınların edebiyatta hiçbir yerinin olmadığı 16 ve 17. yüzyıllarda Orlando, yazma eylemini gizlice sürdürmeye çalışmıştır. İnsan doğasının geleneklere uyum sağlama konusundaki yavaşlığı nedeniyle başlangıçta sadece cinsiyet değişimi geçiren Orlando'nun bu dönemde sahip olduğu cinsel kimliğe bağlı olarak hisleri de değişmeye başlamıştır. Orlando, birden değil, zamanla kadın olmuştur.

> "Örneğin, biri geldiğinde Orlando'nun elyazmalarını sakladığı göze çarpmış olabilir. Sonra, aynaya uzun uzadıya, dikkatle baktığı; şimdi de, Londra'ya doğru yol alırken atlar fazla hızlandıklarında korkuyla sıçrayıp çığlını zor tuttuğu dikkat çekmiştir. Yazdıkları karşısında alçakgönüllülüğü, bedeni konusundaki kendini beğenmişliği, güvenliği konusunda kapıldığı korku, bunların tümü kısa bir süre önce erkek Orlando'yla kadın Orlando arasında hiçbir değişiklik olmadığı konusunda söylenenlerin artık doğruluklarını yitirdiklerini göstermektedir. Bütün kadınlar gibi aklı konusunda biraz daha alçakgönüllü, bedeni konusunda ise biraz daha kibirli olmaktaydı. Kimi duyarlıkları güçlenirken, öbürleri zayıflıyordu. Kimi düşünürler kılık değişiminin bunda büyük rol oynadığını söylerler. Önemsiz ayrıntılar gibi görünseler de giysilerin bizi sıcak tutmaktan daha önemli işlevleri vardır, derler. Bizim dünyaya bakışımızı ve dünyanın bize bakışını değiştirirler" (Woolf, a.g.e.: 139-140).

Kadın ve erkek bedenlerini birbirinden ayıran fiziksel ve kimyasal farklılıklarla ilişkilendirilen cinsiyet farklılığı bir yana; toplumsal varoluşun doğanın ikincil bir ifadesi gibi ele alınmasının temelini oluşturan "*insanın normalliği heteroseksüel normlar tarafından kurulur"* (Direk, 2012: 72) düşüncesi toplumsal cinsiyeti ön plana çıkararak sığ

bir varsayımla kadını ikinci plana atmıştır. Heteronormatif bir söylem içerisinde kadın, ataerkil güçler tarafından öteki olmaya mecbur kılınmıştır. Orlando, toplumsal koşulların etkisiyle kadınsılaşmıştır. Bu bağlamda, Orlando'nun temsil ettiği androjenlik olgusu yazınsal alanda toplumsal cinsiyet normlarına yapılan eleştirel bir göndermedir.

"Toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten farklı olarak biyolojik değil, toplumsal, kültürel, psikolojik ve tarihseldir. İnsanları ve onların toplumdaki rollerini, yaptıkları işleri, giyim kuşamlarını, nasıl davranmaları gerektiğini betimlemek için kullanılır" (Baird, 2004: 116). Ataerkil düzen içerisinde toplumsal hayatta bedenleri birbirinden ayırmaya ve ilişkilendirmeye yarayan normlar cinsiyetler üzerinde belirleyici ve ayırt edici etkiye sahiptir. Erkek bedenini özneleştirirken; kadın bedenini olumsuz anlamda farklılaştırarak özne olmaktan çıkarmaktadırlar. Bu durum, cinsiyetlerin meslekleri ve yaşam tarzlarından kılık kıyafetlerine kadar tüm ayrıntılara yansımaktadır.

Özellikle 16-18. yüzyıllar arasında, kadınların (ve erkeklerin) geleneksel giysilerini reddetmelerine ilişkin en ufak belirti tehlike olarak görülmüş, çünkü bunun artık kadınların kadınsı (yani yönetilen), erkeklerin ise erkeksi (yani yöneten) olmadığı anlamına geleceği düşünülmüştür (bkz. Faderman, 1997: 46). Her ne kadar kıyafetler diğer unsurlara göre daha arka plandaymış gibi görünse de giyim kuşam bedenimizin cinsel eğilimlerini ve bu anlamda cinsel kimliğimizi etkisi altına almıştır. Bedenimizi giysilerimizle sarıp sarmaladığımızı düşünürüz ancak, gerçekte tam tersi bir durumla karşı karşıyayızdır. Cinsel kimliğimiz söz konusu olduğunda çoğunlukla giysilerimizin bizleri sarıp sarmaladığı görüşünde hemfikir olmak yanlış sayılmayacaktır. Giysiler, kimliklerin toplum içerisindeki yerini sabitlerken; düşünce, davranış ve cinsiyet kazanımında, yöneten ve yönetilen ayrımında önemli bir etkiye sahiptir.

Woolf, bu konu hakkında fazlasıyla düşünmüş olmakla birlikte, Orlando'nun yaşadığı cinsel kimlik ikilemini eserinde giysiler üzerinden aktarmaya çalışmıştır. Yazara göre:

> "Giysiler çok derinlerde saklı olan bir şeyin yalnızca birer simgesidir. Orlando'nun kadın giysilerini ve kadın cinsiyetini seçmesini belirleyen, onun özünde meydana gelen bir değişimdi. Belki böylece alışılagelenden daha açık bir biçimde (açıklık onun doğasıydı) birçok kişinin başına gelip de böylesine açıkça dışa vurulamayan bir şeyi dışa vuruyordu. Burada bir kez daha bir çıkmazla karşılaşıyoruz. Her insanda bir cinsiyetten diğerine bir salınım vardır, asıl cinsiyet yüzeydekinin tam tersiyken erkek ya da dişi kimliğini belirleyen yalnızca giysilerdir […] Onun davranışlarına sık sık beklenmedik bir nitelik kazandıran şey kâh biri kâh öteki üste çıkan içindeki kadın-erkek karışımıydı" (Woolf, a.g.e.: 141).

Erkeklere özgü niteliklerle kadınlara özgü nitelikleri benliğinde kimi zaman uyum içerisinde kimi zaman ise bir çatışma halinde kaynaştırmaya çalışan Orlando, cinsel kimlik özgürlüğünü kazanma noktasında giysileri bir çıkış noktası, mantıklı bir çözüm olarak görmüştür. Bunu, erkeklerin ve kadınların geleneksel giysilerini reddetmelerine ilişkin en ufak belirtinin tehlike olarak görüldüğü bir dönemde yapmaya cesaret ede-

bilmiştir. Erkek ve kadın kıyafetlerine bürünerek kâh erkek kâh kadın kılığında etrafta özgürce dolaşabilmiştir. Erkek kılığında dolaşırken içinde yatan kadının farkına varmak için duygularına, kadın kılığında salınırken ise birdenbire aklına düşen erkeksi ruhun farkına varmak adına düşüncelerine yönelmiş ve önyargılara kapılmıştır. Hiçbir zaman tam olarak algılayıp bütünleştiremediği için Orlando'nun cinsel kimliğinde bir şeyler hep gizli olarak kalmıştır. Orlando'nun kılıktan kılığa girerek, çift cinsiyetli kişilik yapısıyla umarsızca etrafta dolaşması aslında toplumsal cinsiyet kategorilerinin kesin sınırlarına karşı konulmuş bir tepkidir. Genel olarak bakıldığında, Orlando'nun daha çok dış mekânlarda tasvir edilmesi erkeğe bahşedilen hareketliliğe karşı meydan okuması olarak değerlendirilmektedir.

Geceleri Londra sokaklarında erkek kılığında gezinerek bir hayat kadınının odasına giden Orlando, odada sahte kimliğinden sıyrılıp kadın olduğunu itiraf etmiştir. Bunun üzerine hayat kadınının ağlamaklı, dokunaklı ve kibar tavrı birden değişime uğramıştır (bkz. Woolf, 2011: 145). Pantolonun erkeksiliğiyle eteğinin kadınlığını aynı bedende sergileyerek her iki cinsi de en ince ayrıntılarına kadar tanımak için çaba sarf etmiştir. Kısacası Orlando, *"kimi zaman aynı gün, hem erkek kılığında, hem kadın kılığında ortaya çıkar. Her iki cinsten insanlarla, gelip geçici, ama çok keyifli aşk serüvenleri yaşar. Yaşamın hazlarını böylece artırdığını söyler"* (Urgan, a.g.e.: 135-136). Kadınsı erkek ve erkeksi kadın tavrını sürdüren Orlando'nun ikilemi tavırlarına ve düşüncelerine yansımıştır.

18. yüzyılda Orlando, Elizabeth Çağı'nda yaşadığı kadar renkli ve coşkulu bir hayat süremese de bu dönemi her iki cinsin de kendine göre avantajlarını sonuna kadar kullanarak yaşamaya çalışmıştır. Kraliçe Elizabeth ilhamlı Orlando muhteşem bir cinsel kimliktir. Soylu bir geçmişe sahip olması androjenliğini pekiştirirken; erdişiliği ile yaşadığı dönemlere damgasını vurmuştur. Böylece, sanat ve doğanın, kadınlık ve erkekliğin aşırı uçlarında gezinebilmiştir. Dönem yazarlarından sonuna kadar yararlanmıştır. Orlando, sahip olduğu androjen kimliğiyle erkek ve kadını heteronormatif düzen içerisinde kesin çizgiler ile birbirinden ayıran tutuma karşı Woolf tarafından bir alternatif olarak sunulmuştur. Yazar, androjenlik olgusunu, toplumsal cinsiyete dair kesin çizgileri bulanıklaştırmak için kullanmıştır.

19. yüzyıl Orlando'su tek taraflı bir dönüşüme uğramıştır. Kraliçe Victoria'nın 1837'de tahta çıkmasıyla başlayan ve yirminci yüzyılda ölümü ile sona eren bu dönem altmış dört yıl sürmüştür.

> Victoria Çağı insanları, saygıdeğer görünebilmek için ikiyüzlü davranırlardı. Ülkelerinin toplumsal düzeninden ve kendi kişiliklerinden aptalcasına hoşnuttular. Piyano ayakları, kadın bacaklarını çağrıştırdığı için, bu ayaklara pahalı kumaşlardan yapılmış süslü kılıflar geçirecek kadar dar kafalıydılar […] Yüce ruhlu geçinirlerdi, ama sanata da, her türlü güzelliğe de düşmandılar (Urgan, 1991: 191).

Görüleceği üzere yapaylık üzerine inşa edilen bu dönemde kadınlara erkekler gibi yaşama fırsatı verilmemiştir. Bir anlamda İngiliz kadınları cinsel tabulara boyun eğmişlerdir. Sevgiden yoksun evlilikler kutsallaştırılmıştır. Cinsler birbirinden giderek uzaklaş-

mış, açık konuşmalar yerini sahte imalara ve gizli kapaklı söyleşilere bırakmıştır. Orlando da, çok dirense de devrin her anlamda değiştiğini kabul etmek zorunda kalmıştır. Çağın soğuk ruhunu iliklerine kadar hissetmiştir. *"Tutucu Victoria Çağı'nda, Orlando'nun kadınlığı sağlıksız bir biçim alır: Yüz kızarması huyunu geliştirir […] Nikah yüzüğünün eksikliğinden ötürü, sol elinin o parmağı sürekli sızladığından, bu ağrıyı dindirmek için evlenmeyi […] bile düşünür"* (Urgan, 1997: 148). Her yerin nikah yüzükleri ile dolu ve her kadının sol elinde bir bağlılık halkası olduğu çağın müthiş evlilik buluşu sonunda Orlando'yu da çaresiz bırakmış ve Orlando çağın ruhuna uymak zorunda kalarak evlenmeye karar vermiştir: *"Dertlerinin kaynağı sol eliymiş gibi görünse de tepeden tırnağa zehirlenmiş gibi hissediyordu kendini ve sonunda çözümlerin en umutsuzunu düşünmek zorunda kaldı, yani çağın ruhuna tümüyle, uysalca teslim olup bir kocaya varmayı"* (Woolf, a.g.e.: 181).

Elizabeth Çağı'na, restorasyon ve on sekizinci yüzyıl ruhuna kolayca uyum sağlayan ve toplumsal normlara esneklik kazandıran Orlando bu kez döneme uyum sağlamak yerine, dönem tarafından esir alınmıştır. Bu bağlamda feminist felsefeye, queer kuramına ve daha birçok alana katkı sağlamış olan Judith Butler'in toplumsal cinsiyet normlarının davranışı düzenlemekle kalmadıkları, bedeni cinsiyetlendirdikleri ve cinsiyetli bir beden ürettikleri konusundaki görüşleri (bkz. Direk, a.g.m: 78) önemli bir yere sahiptir. Daha önceki yüzyıllarda cinsel kimliğini istediği gibi yaşayan Orlando on dokuzuncu yılda artan normların cinsiyetli özneyi üretmesi sonucunda tam anlamıyla bir kadın gibi yaşamak zorunda bırakılmıştır. Otuzunu geçmiş bir kadın olarak kişiliğinin çerçevesini çoktan çizmiş olduğundan aksi halde hareket etmek ve yaptırımlara boyun eğmek onun için katlanılmaz bir hale gelmiştir. Dönemin kıyafetleri bile onu çileden çıkarmaya yetmiştir. *"Etek o güne dek giydiği her şeyden daha ağır ve bunaltıcıydı. Giysilerinin hiçbiri hareketlerini bunun kadar engellememişti"* (Woolf, a.g.e.: 182). Bu yüzyılda cinsel kimliğini giydiği kıyafetlerle edinen Orlando'nun, bu kez başta hareket özgürlüğü olmak üzere birçok kişisel hakkı elinden alınmıştır. Onun yerine çağın ruhu konuşmaya başlamıştır artık.

Beauvoir'in İkinci Cins adlı eseri kadının, bedeninde kültürel dünyayı vücuda getirdiğinin ve giyindiğinin altını çizerek, ataerkil kültürün kadının sürekli ve etkin biçimde icra ettiği bir proje olduğunu en iyi şekilde özetler niteliktedir (Beauvoir, 1993). Bu bağlamda "kadın olarak doğulmaz, kadın olunur" düşüncesi kadınların kendilerini öteki konumuna düşüren cinsiyet politikasını ve cinsel kimlik projesini -eserde de görüldüğü gibi- sürekli olarak üstlendiklerini göstermektedir (bkz. Butler, 2008: 190-192). Böylece erkeğin üstün ve koruyucu rolü ön plana çıkarılmaktadır. 19. yüzyılda kadının giderek daha çok fiziksel zayıflık ve duygusallıkla özdeşleştirildiği, erkeğin ise giderek daha çok fiziksel güç ve özgüvenle bağdaştırıldığı (bkz. Segal, 1992: 114) görüşünün hakim olduğu doğrudur. Ruskin bu döneme ilişkin *Susam ve Zambaklar* adlı eserinde *"Kadınlar(ın) yuvalarında kaldıkları sürece, sevgi ve saygı gördüklerini, (erkeklerle) eşit haklara sahip bulunduklarını belirtir"* (Millett, 1987: 151). Erkek egemen bu dönemde cinsel politika kadınlar aleyhinedir. Cinsel politika çerçevesinde ele alınması gereken kadın hakları sorunu göz ardı edilmiştir.

Victoria döneminin cinsler üzerindeki ayrımcı ve baskıcı tavrının etkisiyle kadınlık konusundaki kaygılarıyla erkekliğe duyduğu özlem karmaşık bir hal alan Orlando, eski

erkek çocuğu alışkanlığıyla kırlarda özgürce coşup koşmaya çalıştığı günlerden birinde düşüp ayak bileğini incitmiştir. *"Düşmesinin nedeni de, hamileliğini gizlediği için Victoria Çağının değişmez modası haline gelen o kocaman çemberli eteğin bacaklarına dolanmasıdır"* (Urgan: a.g.e, 151-152). O sırada dörtnala üzerine doğru gelen yakışıklı bir atlı imdadına yetişmiştir. Kendisine bir şey olup olmadığını soran adama *"Ben ölüyüm bayım!"* (Woolf, a.g.e.: 186) diye karşılık veren Orlando'nun bu cevabı yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğunda oldukça manidardır. Çağın kendisini ve ruhunu ezen acımasızlığını ima etmeye çalışmıştır. Ancak ikisi de o anda aşka kapılmıştır. Birbirlerine olan aşklarını ilan etmeleri de oldukça farklıdır:

> "Ah Shel, beni sakın bırakma!" diye haykırdı. "Sana deliler gibi aşığım" dedi. Sözcükler ağzından çıkar çıkmaz her ikisinin de zihninde, aynı anda müthiş bir kuşku uyandı. "Sen bir kadınsın, Shel!" diye haykırdı Orlando. "Sen bir erkeksin Orlando!" diye haykırdı Shel. Dünya kurulalı beri böyle bir yadsıma ve açıklama sahnesi yaşanmamıştır (Woolf, a.g.e.: 187).

diye açıklamalarını devam ettiren Woolf, cinsiyetleri ironik bir düzlemde ele alarak aşıklar arasındaki cinsiyet ayrımını pek de önemsemediğini bir kez daha göstermiştir. Ayrıca yazarın dolaylı olarak Jung'un "anima ve animus" kavramlarına gönderme yaptığı anlaşılmaktadır. Gerçekte Marmaduke Bonthrop Shelmerdine tam anlamıyla bir erkektir. Ömrünü denizlerde geçiren bu adam Cape Horn'a gitmek üzere yola çıkmış, rüzgâr kesildiği için karada kalmış ve bu sayede Orlando ile karşılaşmıştır. Shel ile yaşadığı bir haftalık doludizgin aşk sayesinde Orlando, kadınlığını tam anlamıyla benimsemiş, kadın olduğuna ikna olmuş gibi görünmektedir. *""Ben bir kadınım" diye düşündü. "Sonunda gerçek bir kadınım." Kendisine bu pek değerli ve beklenmedik hazzı tattırdığı için Bonthrop'a tüm yüreğiyle teşekkür etti"* (Woolf, a.g.e.: 188). Orlando'nun bu itirafı derin anlamlarla yüklüdür. Shel, yazar tarafından bilinçli olarak seçilen bir cinsel kimliktir. Çünkü Orlando ve Shel birbirlerini bütünler niteliktedir. *"[...] her biri için bir kadının bir erkek kadar hoşgörülü ve açıksözlü, bir erkeğinse bir kadın kadar garip ve gizemli olması"* (Woolf, a.g.e.: 192) oldukça büyük bir keşiftir. Biri diğerinin -Orlando Shel'in, Shel ise Orlando'nun- cinsel kimliği aracılığıyla sınırları, farklılıkları aşma ve cinsel kimlik anlamında aydınlanma çabası içerisindedir. Cinsiyetler birbirini tanımaya ve keşfetmeye çalıştıkça roller hem değişmekte hem de birbirine benzemektedir. Erkekteki kadınsı duyguları Shel, kadında var olan erkeksi duyguları ise Orlando açığa çıkarmaktadır. Kadınsı erkek ile erkeksi kadın bu kez farklı bedenlerde bir arada bulunmaktadır.

20. yüzyıla gelindiğinde Orlando sırtını doğaya dönerek bir hayli burjuvalaşmıştır. Doğadan koparak kente, Londra'daki evine gitmeye karar vermiştir. Yazdıklarının okunmasını istemekte ve bunu yapabilecek yeteneğe sahip tek canlı türünün doğal olarak insanlar olduğunu düşünmektedir. Çağın teknolojisi, demiryolu ulaşımı, mesafeler arasındaki sürenin kısalması doğa tutkunu Orlando'yu hayretler içerisinde bırakmıştır. Teknolojik ve toplumsal alanlarda yaşanan köklü değişiklikleri, kısacası çağın yeniliklerini yadırgasa da dişi ile özdeşleştirilen doğanın anaerkilliğinden koparak yüzünü eril olana, kültüre dönerek ataerkil düzene yaklaşmıştır.

Kraliçe Victoria yerine Kral VII. Edward'ın tahta geçtiği bu dönemde kadınlar oldukça incelmiştir. Hepsi özdeştir ve erkeklerin yüzleri tıraşlıdır (bkz. Woolf, a.g.e.: 221). Toplumlar modernleştikçe toplumda yaşayan kadın ve erkeklerin de fizyolojik ve psikolojik olarak giderek birbirine benzediği görülmektedir. Bu yüzyılda kadın ve erkek kategorilerini daha farklı bir bakış açısıyla ele alan Orlando, teknolojinin bedene müdahale edip onu yeniden yaratabildiğini görmüştür. Kadınlar davranışlarında geçmiş yüzyıla nispeten daha özgürdür. Orlando otuz altı yaşında olmasına rağmen hemen hemen hiç yaşlanmamıştır. Yüzyıllara meydan okuyan ama aynı zamanda bu yüzyıllara uygun şekilde değişen ve dönüşen bir karakter olarak karşımıza çıkmıştır.

Eserdeki zaman fantastik öğelerle bezendiği için gerçek zaman kavramı altüst edilmiştir. Orlando'nun cinsiyet dönüşümü ile paralel olarak iç dünyasında yaşadığı değişiklikler abartılı olanın özelliğiyle bütünleşerek neredeyse dört asırlık bir zaman diliminde ayrıntılı olarak işlenmiştir. Yaşamın gerçeklerini asıl olarak insanın iç dünyasıyla ilişkili gören Woolf, ayrıntılı anlatım tekniğiyle başkahramanının iç dünyasında olup bitenleri mercek altına almıştır. Belki de bu yüzden çok uzun bir zaman dilimine ihtiyaç duymuştur. Yüzyıllar içerisinde Orlando farklı kimliklere bölünmüş, kendi deneyimlerinden bir düzine benlik elde ederek çoğalmıştır.

> Orlando şimdi zencinin başını kesip düşüren küçük oğlanı; onu yerine asanı; tepenin üstünde oturanı; şairi göreni; Kraliçe'nin eline gülsuyu kasesini vereni çağırmış olabilir; belki de Saşa'ya aşık olan delikanlıyı, saraylıyı, büyükelçiyi, askeri, gezgini çağırmıştır; […] ve bu benlerin hepsi ayrıydı ve herhangi birini çağırmış olabilir. Belki, ama görünürde kesin olan şuydu ki en çok gereksindiği ben uzak durmaktaydı; çünkü konuşmalarına bakılırsa benlerini arabayı sürdüğü kadar hızlı değiştiriyordu […] (Woolf, a.g.e.: 230).

Şimdi, otuz altı yaşında bir kadın ama aynı zamanda milyonlarca başka şey olduğunu düşünen Orlando, sürekli olarak benini aramaktadır. Kadın doğasının karmaşıklığı her şeyi allak bullak etmiştir. Erkeğin öyküsünden farklı olarak belli bir sonu olmadığı için kendini büyük bir boşlukta kaybolmuş gibi hissederken sonunda gerçek benine ulaşabilmek adına sessizliğe kapılarak susmayı tercih etmiştir. Aşkınlık içeren fizyolojik durumunu psikolojik varoluşunu bulmaya adamış gibidir. Bir erdişi olarak kendisini sessizlik duvarının arkasında yalnızlaştırmıştır. Orlando'nun cinsel kimliği ve benliği karmaşık bir kadın karaktere dönüşmüştür.

Eser, Orlando'nun kocası Shel'e kavuşmasıyla mutlu bir sona ermektedir. Gecenin tam on ikisi çalarken, Orlando, tepesinde, ay ışığında bir uçak görmüş ve bu uçağın pilotunun kim olduğunu anlamıştır. Woolf, eserini *"Ve saat on iki kez çınladı; On bir Ekim Perşembe, Bin Dokuz Yüz Yirmi Sekiz, gece yarısı saat on iki"* (Woolf, a.g.e.: 244) cümlesiyle sonlandırmıştır. Görülen o ki Orlando, cinsel kimlik ve cinsel arzu nesnesi seçimini anne kimliği (bkz. Woolf, a.g.e.: 220) ile pekiştirerek heteronormatif düzen içerisinde gerçekleştirmeyi tercih etmiştir.

Özellikle 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başı itibarıyla çeşitli alanlarda önem kazanan androjenlik olgusu üzerine dikkate değer tanımlamalar ve açıklamalar yapılmıştır. 20.

yüzyıl başının hem queer edebiyat kanonunun doğuşuyla yakından ilişkili olması hem de toplumsal cinsiyeti aşma ve dönüştürmeye derin bir hayranlık duyması (bkz. Love: a.g.m.: 203) şüphesiz Virginia Woolf'u da Orlando adlı karakterini yaratırken etkisi altına almıştır. Yazar, her anlamda -fizyolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik açıdan- özgün ve etkili bir transgender profili çizmeyi başarmıştır.

Her bireyin erkek ya da kadın olduğunun varsayıldığı, arasının olmadığı, bireylerin fiziksel özellikleri ve niteliklerinin baskın bir cinsiyet şemasına göre erkeksi veya kadınsı olarak yorumlandığı, cinsiyetin, genelde izin verilebilir cinsiyet statüsüne özgü davranış şemalarının içinde tartılıp değerlendirildiği, kişilerin kendi görünüş ve davranışlarını "doğanın verdiği" cinsel kimliklerine göre biçimlendirdiği (bkz. Devor, 1989: 147-149; akt. Giddens, 2010: 182) bir dönemde *Orlando* queer kuramının -o dönemdeki- radikal özellikleriyle donatılmıştır. Woolf, edebi yaratıcılığını basmakalıp öğretilere dayalı toplumsal cinsiyet ayrımcılığının tabularını yıkmak için bir araç olarak kullanmıştır.

2. **Sonuç**

Virginia Woolf'un tamamen özgün ve düş gücü ürünü olan *Orlando* adlı eserinin başkahramanın cinsiyet dönüşümünün toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden ele alındığı bu çalışmada Orlando'nun kadın ve erkek cinsel kimlikleri üzerinden kendini tanıma ve tanımlama çabası aktarılmaya çalışılmıştır. Erkek arketipi "animus" ve koşutu olan kadın arketipi "anima" ile "eril" ve "dişi" kavramları arasındaki ayrımı olumsuz anlamda içselleştirmenin terk edilmesi yolunda adım atılmıştır. Bu bağlamda Orlando'nun temsil ettiği cinsel kimlikler sık sık bulanıklaştırılmış, Orlanda cinsel kimliği konusunda kararsız bırakılmıştır.

Batı sanatı anlamına gelen cinsel kimlikler geçit törenine *Orlando*'su ile katılan Virginia Woolf, yarattığı karakterle çift cinsiyetli kahramanını cinsel belirsizliğin beşik gibi salınan sarkacına asılı bırakmakta, karakterin edim ve edinçleri aracılığıyla erkeklik ve kadınlığın bir maske gibi takılıp çıkarılabileceğini gözler önüne sermektedir.

Her insanın sahip olduğu cinsiyetle sahip olmadığı cinsiyet arasında kararsızca salınımları olduğu vurgulayan Virginia Woolf'a göre, erkek ve kadın arasında var olduğu söylenen biyolojik çizgi oldukça belirsizdir. Yazar, cinsiyeti yaratan asıl etkenin beden değil, zihin yapısı olduğunun altını çizmektedir. *Orlando* adlı eserinde de görüldüğü gibi, vücuttaki en önemli cinsel organın beyin olduğuna işaret etmektedir. Woolf'a göre, insan beyniyle cinsiyetini yaratmaktadır.

Cinsellik yerine cinsiyet sorunsalının değerlendirildiği bu eserde çevresel, toplumsal ve tarihsel temaslarla şartların cinsiyet üzerinde etkili olduğu, bir bedende taşınan farklı iki cinsiyete ait kimliklerin psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik faktörlerin birleşmesi sonucu meydana geldiği gözlemlenmiştir.

Özellikle Victoria döneminde erkek egemen kültürün ideolojik söylemler ile ürettiği edilgen kadın imgeleri karşımıza çıkmakta ve bu imgelerin kadınlar tarafından içselleştirildiği görülmektedir. *Orlando'*nun başkahramanının yüzyıllar içerisinde şekillenen cinsel kimliği, kendisini tanımlayış biçimi ve buna bağlı olarak bireyselleşmesi dönem koşullarına göre üretilen cinsiyet imgelerinin yer yer etkisi altında kalmıştır.

20. yüzyıl romanını diğer yüzyıl romanlarından ayıran en büyük özelliği bireyin iç dünyasına yönelmesidir. Bu özellik, Woolf tarafından da benzer bir yaklaşımla ele alınmıştır. Yazar, *Orlando* adlı eserinde yarattığı karakterin cinsel kimlik problematiğini ve duygulanımlarını bir nakış gibi işleyerek başkahramanının dış dünyasından çok iç dünyasına eğilim göstermiştir. Orlando'nun tinselliği, onun saflığı ve doğaya bağımlılığının bir ifadesi olarak karşımıza çıkarken; maddesel yanı çoğunlukla cinsiyet dönüşümü öncesi çapkınlık serüvenlerinde ve soyluluk gösterilerinde açığa çıkmaktadır.

Orlando'nun cinsel kimlikleri kesintisiz ve dizginlenemeyen bir devinim içerisinde ruhunun birçok kez milyonlarca parçaya bölünmesine yol açmıştır. Woolf'un yazınsal anlamdaki özgürlüğü, yarattığı Orlando karakteriyle pek çok özgün deneyime olanak sağlamıştır.

Feminist kuramdan doğan queer kuramın cinsiyetlere karşı özgürlükçü yaklaşımı ile incelenmeye çalışılan Orlando'nun cinsiyet dönüşümünde bedeni tutsak eden zihniyetin ötesinde, onu özneleştirmeyi ve özgür bir birey haline getirmeyi amaçlayan bir anlayış benimsenmiştir. Woolf, yarattığı karakter aracılığıyla cinsel kimlik konusunda ya/ya da ayrımına gitmekten çok hem/hem de bütünlüğünü savunmuştur. Genelde, toplumsal cinsiyet kavramının oluşumundaki heteroseksüel etkenler üzerinde durulurken; özelde ise Orlando karakterinin tarihsel, kültürel ve toplumsal normlarla nasıl karşılaştığı ve onlarla ilişkisinde sergilediği davranış, söz konusu normları benimseyerek mi yoksa ihlal ederek mi cinsiyetlendiği açıklanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Baird, V. (2004). *Cinsel Çeşitlilik*. Çev. Hayrullah Doğan, İstanbul: Metis Yayınları.

Başer, N. (2012). "Psikanalizin Kendisi Queer Değil mi?" ve Direk, Z. (2012). "Queer Kuram ve Cinsiyet Farklılığı". *Cinsellik Muamması*, (Haz. Cüneyt Çakırlar ve Serkan Delice). İstanbul: Metis Yayınları.

Beauvoir, S. (1993). İkinci Cins. Çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınevi.

Bowlby, R. (1997). *Feminist Destinations and Further Essays on Virginia Woolf*. Edinburg: Edinburg University Press.

Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası*. Çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları.

Faderman, L. (1997). *Erkek Aşkının Ötesinde*. Çev. Zülal Kılıç, İstanbul: Göçebe Yayınları.

Giddens, A. (2010). *Mahremiyetin Dönüşümü*. Çev. İdris Şahin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Goldenberg, Naomi. (1979). *Changing of The Gods: Feminism and the end of Traditional Religions*, Boston: Beacon.

Jung, C. G. (2013). *Dört Arketip*. Çev. Zehra Aksu Yılmazer, İstanbul: Metis Yayınları.

Millett, K. (1987). *Cinsel Politika*. Çev. Seçkin Selvi, İstanbul: Payel Yayınevi.

Paglia, C. (2004). *Cinsel Kimlikler*. Çev. Anahid Hazaryan-Fikriye Demirci, Ankara: Epos Yayınları.

Love, H. (2011). "Transgender Kurmaca ve Politika". *Gey ve Lezbiyen Yazını*. (Haz. Hugh Stevens). Çev. Kıvanç Tanrıyar, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Segal, Lynne. (1992). *Ağır Çekim*. Çev. Volkan Gürsoy, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Urgan, M. (1986). İngiliz Edebiyat Tarihi *I*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Urgan, M. (1991). İngiliz Edebiyat Tarihi III. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Urgan, M. (1997). *Virginia Woolf*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Woolf, V. (2011). *Orlando*. Çev. Seniha Akar, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özet

Virginia Woolf'un "Orlando"sunda Cinsiyet Dönüşümü

Sanat tarihi boyunca cinsel kimlikler, Antik Yunan'dan günümüze kendilerine özgü şifreleriyle belli bir paradigma oluştururlar. Cinsel kimliklerle ilgili anlatılanlar zaman zaman sınırlanmış ve sansürlenmiş ya da gerilimler yaşatmıştır. Dinin sanat ve toplum üzerinde etkisini yitirmesiyle çok katmanlı ve karmaşık bir birikimin özgün yaratımları olan bu kimlikler yeniden hayat bulmuş ve birçok sanatçının esin kaynağı olmuştur. Sanatçı, bilinçaltı ve bilinçdışı tutumlarını bir araya getirerek cinsel kimlikler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Dış tutuma kaynaklık eden kimlik ile iç tutumun özünü oluşturan "anima ve animus", Virginia Woolf'un parçalı karakteri Orlando'da bir araya gelmiştir. Romanlarında cinselliği ve cinsellikten kaynaklanan duyguları ele almaktan özenle kaçınan yazar, bu kez bir değişiklik yaparak Orlando adlı eserinde aşk tutkusunu yoğun olarak işlemiştir. Orlando'nun, yazarın lezbiyen eğilimlerini yansıtan yarı erkek yarı kadın, androjen bir varlık olduğu söylenmektedir.

Bu çalışmada, Woolf'un fantastik öğelerle bezenmiş eseri Orlando'nun başkahramanının cinsiyet dönüşümü toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden aktarılmaya çalışılacaktır. Kadın-erkek dikotomisini ironik ve paradoksal bir yaklaşımla ele alan yazarın cinsiyet ve cinsel kimlik algısını ortaya koymak amacıyla, kimlik farklılıklarını ayrıntılarıyla tekrar tanımlayan ve bunların sosyolojik, entelektüel, tarihsel ve kültürel boyutlarını ele alan queer kuramı ile Jung öğretisinde bilinçaltının antropomorfik arketipleri olarak yer alan "anima ve animus" kavramlarından yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Virginia Woolf, Anima-Animus, Kadın-Erkek Dikotomisi, Cinsel Kimlik, Toplumsal Cinsiyet.

Abstract

Gender Transformation In Virginia Woolf's "Orlando"

Throughout the history of art, from the Ancient Greek to the present day, sexual personas create a certain paradigm with their own passwords. From time to time, the things told about sexual personas were limited and censored or they caused a lot of disturbance. With the loss of the impact of religion on art and society, these personas who are original creations of a multi-layered and complicated accumulation have been revived and they have been the inspiration for many artists. Bringing his subconscious and unconscious attitudes together, the artist has focused on sexsual personas.

The identity, provides external attitude to come in sight and the "anima and animus" forming the essence of inner attitude have come together in Virginia Woolf's fragmental

character Orlando. Author, avoids tackling sexuality and feelings arising from sexuality in her novels has this time made a change and handled love passion in her novel called Orlando intensively. It is said that Orlando is a half man-half woman, an androgynous, reflects the lesbian tendencies of the author.

In this study, the gender transformation of the protagonist of Woolf's work Orlando adorned by fantastic elements will be explained via social gender roles. In order to determine the perception of gender and sexual identity of the author who considers the male-female dichotomy with ironic and paradoxical approach we will benefit from queer theory which redifines identity differences thoroughly and considers their social, intellectual, historical and cultural aspects and we will also benifit from the terms "anima and animus" which take part as anthropomorphic archetypes of the subconscious in teaching of Jung.

Keywords: Virginia Woolf, Anima-Animus, The Male-Female Dichotomy, Sexual Persona, Social Gender.